

מצווה הבאה בחילול שבת

ראשי פרקים

- א. הזמנת אורח שיסע שבת
  - ב. בר מצווה בשבת
  - ג. ברית מילה בשבת
- סיכום

שאלה קשה ומורכבת היא, האם להזמין אורח חילוני לשבת או חג, בין אם מדובר בקרוב משפחה, בחבר או במי שמעוניין להכיר שבת כהלכתה. מחד גיסא, חשיבות רבה נודעת לשמירת קשרי המשפחה ולקירוב רחוקים. מאידך גיסא, הזמנה כזו כרוכה בחילול שבת שבנסיעה ובעניינים נוספים המתלווים אליה. כיוון שכך, האם לא יצא שכרנו בהפסדנו – שגרמנו למוזמן לחלל את השבת ועברנו על איסור נתינת מכשול לפני עיוור? שאלות נוספות הן: מה יעשה מוהל שהוזמן למול בן למשפחה חילונית ביום השבת? והאם יש לאפשר לנער חילוני שהגיע למצוות לעלות לתורה בשבת? בשני המקרים האירוע כרוך בחילול שבת רב, של המוזמנים. פתרון בעיות אלה תלוי בשאלה: האם אנו עוברים עבירה בהזמנה או בהסכמה לאירוע כזה^א?

א. הזמנת אורח שיסע בשבת

הרב פיינשטיין (אגרות-משה או"ח ח"א סי' צח-צט) נשאל אם מותר לעשות מניין עבור הילדים לחנוכה, כשברור שיבואו במכוניות ממקומות רחוקים. הוא השיב שהדבר אסור אפילו לילדים שמתחת לגיל מצוות, ולא זו בלבד אלא שקרא למזמין את מי שלא יוכל לבוא רגלית בשם 'מסית'^ב!

-
- א. יש מקום לדון גם בשאלה, האם בכוחם של אירועים אלה לקרב את החילוני לתורה? הרי עינינו הרואות שרבים מהם באים רק לשמחות, ואח"כ אינם יוצרים קשר נוסף עם בית הכנסת. אמנם יתכן שהדבר משפיע על עניינים אחרים בחייהם. בנוסף, יש להניח שעצם המפגש עם בית הכנסת משאיר בהם רושם חיובי ליהדות.
  - ב. נושא קשה וכאוב עימו מתמודדים בעיקר רבני חו"ל, הוא בואם של יהודים רבים לבית הכנסת ברכבם. שבת היא כמעט היום היחיד בו אנשים אלה מביעים את זהותם היהודית, ופעמים רבות ההשתייכות

עוד כתב, שאם מזמין את מי שיוכל להגיע ברגל אבל ברור שיעדיף ליסוע, עובר משום "לפני-עיוור לא תתן מכשול". אמנם אם אינו מזמין אלא רק מודיע על קיומו של מניין (שלא נועד דווקא עבור מחללי השבת), מסתפק הרב פיינשטיין אם עובר משום "לפני עיוור". למעשה, במקרה כזה הוא מורה לומר שלא יתנו פרסים אלא למי שיבואו ברגל. עד כאן תורף דבריו. נראה לומר שלא הסתפק אם עובר ב"לפני עיוור" מדאורייתא, כיוון שאז מן הסתם היה מחמיר. הספק הוא באיסור דרבנן של מסייע לדבר עבירה.

בתשובה אחרת (או"ח ח"ד סי' עא) כתב שמותר למורה להכין עם תלמידיו תוכנית שנועדה לשמחה שתתקיים בשבת, וכן להודיע להם על קיום השמחה, למרות שידוע שיבואו ברכב. הנימוק לתשובה הוא, שבין כה וכה ימצא מי שילמד אותם ומי שיודיע להם. תשובה זו משלימה את קודמתה בהבחנה בין הודעה לבין הזמנה. בתשובה השנייה הקל קצת יותר, ולא דרש להודיע שלא ינתנו פרסים אלא לבאים ברגל. מאידך גיסא, בתשובה זו החמיר יותר ונימק את ההיתר בחשש לאיבוד הפרנסה, וממילא כשאין חשש משמע שיש להתרחק מזה.

נראה שהסיבה להקל נובעת מההבדל בין מי שמזמין ויוזם לבין מי שרק מודיע על אירוע שתוכנן שלא ביוזמתו, והוא איננו מקור המידע היחיד. נימוק נוסף להיתר בתשובה זו הוא, שמדובר בהכנות שאינן לעצם חילול השבת אלא לתוכנית של התלמידים. הסיבה שהחמיר בתשובה זו והסכים להיתר רק משום חשש איבוד פרנסה היא כנראה כיוון שעוסקים גם בלימוד התוכנית שתתקיים בשבת, ויש בזה מעין הכנה לחילול השבת.

גם הרב וואזנר (שבט-הלוי ח"ח סי' רנו) נשאל על אודות משלוח הזמנות לפורקי עול לאירוע החל בשבת, והשיב:

באמת קשה להעמיד דת על תילה בנושא זה. וגם אם נדון בזה בצד דאורייתא או דרבנן, מכל מקום סרך חילול ה' ומסייע לדבר עבירה ודאי איכא. לכן אין ברירה אלא למנוע משלוח, או לכל הפחות לכתוב שאסור לבוא בשבת רק ברגל, כהלכה, והלוואי שישמעו לנו.

מדבריו אמנם עולה שהאיסור אינו משום לפני עיוור, אבל יש כאן סרך חילול ה' וסיוע לדבר עבירה עכ"פ מדרבנן (כנראה מכיוון שאין מושיטים להם את הדבר שעוברים בו את האיסור²). מסיבה זו התיר למעשה לשלוח את ההזמנה, אלא שדרש לציין בה את האיסור לנסוע בשבת.

לביית-כנסת היא המעצור האחרון מפני התבוללות. בנושא זה ראה למשל שו"ת במראה הבזק (הוצאת כולל 'ארץ חמדה') חלק ה סימן נב.

ג. ראה פרק 'עקרונות לפני' אותיות ד, ה, ח. אין כאן גם מתן עצה שאינה הוגנת, האסורה אף היא משום לפני עיוור, כיוון שלא נאמר להם לנסוע, ואדרבא הוזמנו תוך בקשה שלא לחלל שבת.

לעומת דעות אלה, התיר הרב אויערבאך (תשובה המובאת בשו"ת רבנות-אפרים ח"ז סי' טב ובשו"ת שואלין-דורשין ח"ב עמ' יח-יט) הזמנת מי שאינו שומר תורה ומצוות כדי לקרבו ליהדות, גם אם הוא עלול לנסוע בשבת. כדי לא לעבור על לפני עיוור יש להציע לו מקום לינה קרוב, באופן שלא יצטרך לחלל שבת. אך גם אם לא יקבל את ההצעה – אין חייבים לומר לו שיימנע מלבוא, וגם אין צריך להזהירו שאסור לבוא ברכב⁷. אמנם יתכן שאין מחלוקת בינו לבין הרב וואזנר, שכן הוא מדבר על קירוב רחוקים והרב וואזנר מדבר על הזמנה רגילה לאירוע.

אבל עדיין קשה על דברי הרב פיינשטיין – שאסר להזמין – וכי לא יחללו שבת אם לא נזמין אותם?! אדרבא, בין כה וכה הם מחללים את השבת, בין כשיושבים בביתם ומבשלים ועוברים על איסורי שבת נוספים, ובין אם נוסעים לבלות. במקרים רבים הזמנה לבית הכנסת אינה אלא קביעת כיוון הנסיעה, ואינה הגורמת לנסיעה בעצמה⁸. ועוד, בזמן שהם נמצאים בבית הכנסת ודאי אינם נוסעים או עושים מלאכה האסורה, מה שאין כן כשהם בביתם. זאת לבד מהמצוות המתקיימות בעצם השהייה בבית הכנסת ובהשתתפות בתפילה בו.

ואכן, יש פוסקים שהתחשבו בסברה זו. בתוכם בעל שו"ת בית-היוצר (סי' ז) המתיר להשתתף עם מחלל שבת, כשאחד הנימוקים הוא שהלה בין כה וכה מחלל אותה⁹. כן השתמש בסברה זו גם הרב שטרנבוך (תשובות-והנהגות ח"א או"ח סי' שנח), שהתיר לבעל תשובה להזמין את הוריו מחללי השבת למרות שידוע שיחזרו לביתם ברכב (אמנם דרש להודיעם שאסור, וכדלקמן). טענתו היא: בין כה וכה הם נוסעים בשבת, והזמנתם לסעודת שבת מקרבת אותם למצוות. עוד הוסיף ונימק שאיסור לפני עיוור הוא רק כשמתכוון לרעה, אבל לא כשמתכוון לטובה¹⁰:

וכיוון שאינו מצווה אותם לנסוע, ואדרבא הודיע להם שמצטער בכך, ואין כאן חיוב ערבות להפרישם במחללי שבת בפרהסיא - נראה שגם איסור לפני עיוור

ד. אמנם עיין ספר הצבא כהלכה, שאסר בשם הרב אויערבאך להזמין חיילים חילוניים לתפילה או לכל אירוע דתי אחר אם יגיעו ברכבם, למרות שאפשר ללכת ברגל. וסותר למה שכתב בתשובה המובאת כאן. עיין בספר מלומדי מלחמה עמ' 45-46, שהתיר להזמין חילוניים לפי העקרונות המוזכרים בפרק זה. ה. אמנם הרב גשטטנר טען שיש להסתפק שמא ללא הזמנתנו היו נוסעים פחות (מובא להלן סעיף ב), אבל הרגיש בעצמו שזו סיבה חלשה, שהרי באותה מידה יש להעריך שהיו נוסעים יותר, ולכן כתב סיבות נוספות לאסור את הדבר.

ו. ראה בפרק 'שותפות עם מחלל שבת'. היה אפשר לדחות ולפרש שפוסקים אלה התכוונו שהיהודי יחלל שבת בין כה וכה, כיוון שימצא לו שותף אחר. אך אעפ"כ נראה שאפשר ליישם סברה זו גם בהזמנה לבית הכנסת, ולומר שבין כה וכה נוסעים, ומה לי הכא מה לי התם. אדרבא, עדיף שיבואו לביהכ"נ במקום לנסוע למקומות בילוי, וכמ"ש בפנים.

ז. לכאורה קשה עליו מהמשניות בשביעית (פרק ה), שבהם התירו להשאיל רק כשאינן סיוע ישיר, למרות שהיה אפשר להגדיר שמתכוון לטובתם. ויש לומר שכוונה לטובה צריכה להיות לעניין מצווה, ולא רק לעזרה טכנית.

אין בזה, שכוונתו לטובתם. אמנם יש כאן חילול ה"ה שבאים לביתו במכוניתם בפרהסיא בעצם יום השבת, ולכן עכ"פ חייבים להעמיד מכוניתם במקום שלא ירגישו שבאו במיוחד אצלו... רק יקרב אותם כפי האפשר, ושמאל דוחה וימין מקרבת. ויזהר ויודיע אותם תמיד חומר חילול שבת... יחזיר אותם למוטב, ואין לך כיבוד אב ואם כמוהו.

גם בתשובת ציץ-אליעזר בעניין מילה בשבת, שתובא להלן, העלה סברה זו כבסיס להיתר.

ב. בר מצווה בשבת

בבתי כנסת רבים מתעוררת שאלה, האם להמשיך ולקיים נוהג שהיה קיים עשרות שנים, ולאפשר לילדי בר מצווה חילוניים לעלות לתורה בשבת. פעמים רבות באים הקרובים ושאר האורחים ברכב. המנומסים שבהם מחנים אותו בריחוק מבית הכנסת, כדי לא לצער את המתפללים, אך חלקם חונים ממש ליד בית הכנסת וגורמים בזה צער גדול וביזיון. חלקם מביאים טלפון סלולרי ואף שוכחים לכבותו, כך שבאמצע התפילה נשמעים צלצולים הפוגעים מאוד בסדר התפילה, בקדושת בית הכנסת (בעיה זו קיימת גם אצל באי ביהכ"ס הקבועים בימי חול!) ובקדושת השבת. עיקר השאלה אינה רק מצד הפגיעה הזו, אלא האם מותר לאפשר קיום אירוע הגורם לחילול השבת?

מאידך גיסא, יש לזכור שאם לא נאפשר אירועים כאלו יש להניח שחלק מן הציבור יפול לידי הרפורמים, וחלק אחר לא יקיים בר מצווה כלל^ח.

הפתרון הרצוי ביותר הוא לשכנע את המשפחה לקיים את האירוע באמצע השבוע. יש מקומות שנוהגים כך, ונמנעים מבעיית חילול שבת^ט. במקומות אחרים אין מקבלים בר מצווה שלא מהאזור הקרוב, כדי למעט ככל האפשר בחילול שבת. כמובן, עדיין יתכן שקרובי משפחה וחברים הגרים בריחוק מקום יבואו ברכבם.

הרב גשטטנר (מובא בשו"ת שואלין-ודורשין סי' ד) סובר, שבהסכמה לאירוע בר מצווה כזה עוברים משום לפני עיוור. נכון אמנם שהחילוניים נוסעים בין כה וכה – אך שמא היו נוסעים מרחק קצר יותר. לדעתו, יש בזה גם חילול ה', כששומרי תורה נותנים יד לאירוע

ח. לעיל הובאו דברי הרב וואזנר, החושש לחילול ה', אך לא הסביר מדוע. הרב שטרנבוך חושש לחילול ה' מצד שיראו שבאים לביתו במכונית בשבת, וזאת ניתן לפתור בריחוק מקום החנייה.

ט. הרב אליהו שלזינגר כתב (שו"ת שואלין-ודורשין ח"ב סי' ב): "ועוד, שמא אם לא היינו מקרבים אותם היו הולכים לרפורמים, או מתנתקים בכלל מכל זיק יהדות". ועוד הוסיף: "אם לא נקבל אותם כראות, הרי לא יגיע יותר לביהכ"נ לעולם, וגם יפרסם ברבים את 'אכזריותם' של הדתיים והרבנים בפרט, ואף יפנה לבית תיפלה רפורמי".

י. כך כתב הרב יעקב אריאל בתשובה לאחד מגבאי ביכ"נ ברמת-גן, עיין גם מאמרו של הרב אליעזר וייס בתחומין כרך יח עמ' 184.

יא. אמנם עדיין קיימת השאלה בדבר העלאת מחלל שבת לתורה, ועל כך ראה בפרק 'עלייה לתורה'.

הכרוך בחילול שבת בפרהסיא, וזו החטאת הרבים – שגורמים להם לזלזל בקדושת השבת.

אשר לבעיית לפני עיוור שעורר, יש לפקפק מאוד, כי מניין שעתה יסעו יותר? לבד מזה, הרי בזמן שיושבים בבית הכנסת נמנעים מלחלל שבת, בעוד שבביתם כנראה היו מחללים אותה, וכמו שכבר כתבנו לעיל.

לפי הפוסקים שהבאנו (לעיל סעיף א) נראה שמכלל מחלוקת לא יצאנו – הרב פיינשטיין יאסור, ואילו הרב אויערבאך והרב שטרנבוך יתירו²⁷. לעניין החשש לחילול ה', יש לומר – אדרבה! כשמקרבים אותם, יש בזה קידוש ה'. המוזמנים בודאי יודעים שאיננו מסכימים עם חילול השבת שלהם, מה גם שאנו מוסיפים ואומרים להם פעמים רבות שלא יחללו שבת, ומבקשים שבעלי השמחה יזהירו גם את אורחיהם.

לכן, הרוצה לסמוך על המתיר, יש לו על מי שיסמוך. אמנם כדי למנוע חילול שבת במידת האפשר, וגם על מנת למנוע צער מהמתפללים, יש להזהיר מראש שאירוע חמור של חניה בקרבת בית הכנסת או צלצול של טלפון נייד בתוכו יגרור תגובה קשה של הרב או של הגבאי. במקרה שאכן קורה הדבר יש לעמוד על קיום האזהרה, אך נראה שאין להגזים ולבטל לגמרי את העלייה לתורה, שהרי הילד אינו אשם בחטאי אורחיו ואף לא בחטאי הוריו. הניסיון מלמד, שכשנודע ברבים שבית הכנסת הגיב בחומרה לבעיות כאלה, וכשמזהירים את הבאים אחריהם שבעבר הייתה תגובה חמורה – אירוע כזה כמעט ואינו נשנה.

מקובל כיום בבתי כנסת רבים להתנות עם הילד הקרוב לגיל מצוות שיבוא להתפלל בבית הכנסת כמה שבתות לפני עלייתו לתורה, כדי שיתרגל אל התפילה ואל אוירת בית הכנסת. ראוי להנהיג כך בכל מקום, ונראה שהיענות לתנאי זה יכולה להשפיע גם על ההקפדה להימנע מחילול שבת.

ג. ברית מילה בשבת

פעמים רבות מתלבט המוהל האם לערוך ברית בשבת לאנשים המחללים שבת. כך תיאר את השאלה הרב וולדינברג (ציץ-אליעזר ח"ו סי' ג):

מבין שיטי מכתבך הרגשתי הצער הרב והמועקה הנפשית הגדולה שמעיקה עליך בהיותך בעצמך המוהל ממלא התפקיד, ורואה ומסתכל המעשים אשר לא יעשו הנעשים על ידי אחינו בני-ישראל שהתרחקו... ועיניך רואות וכלות ואין לאל דרך לבוא לעזרת השבת מלכתא הנרמסת בריש גלי.

יב. גם הרב שלזינגר בשו"ת שואלין-ודורשין (שם) הסיק להתיר.

אך לא רק עניין רגשי יש לפנינו, אלא שאלה בגדרי איסור לפני עיוור. ואכן, הרב וואזנר (שו"ת שבט-הלוי ח"א סי' רה וח"ד סי' קלה) אסר קיומה של ברית כזו בשבת, משום שעל ידי המילה מתרבה חילול שבת בהסעות ובצילומים ועוברים על לפני עיוור.

לעומתו, הרב וולדינברג (שם) כתב שלמרות הצער הגדול איננו נוהגים אלא על פי ההלכה, ולדעתו מותר ואף מצווה למול את התינוק בזמנו – שאם משפחתו חטאה, הוא לא חטא. חילול השבת על ידי קרובי התינוק אינו קשור למוהל, שהרי לא המילה גורמת את חילול השבת, אלא הם מיוזמתם באו ברכבם – בעוד שכלל לא היו חייבים לעשות כן. לבד מזאת, המוהל עצמו אינו מושיט את דבר האיסור לעבריין, וגם בשעת העבירה אינו מסייע להם כלל. על אלה יש להוסיף שמחללי השבת נוסעים ברכב ומחללים שבת בכל מקרה, בלי קשר לברית, ומה תועיל אפוא דחיית הברית ליום ראשון?

אמנם הוסיף הרב וולדינברג וכתב שאם ירצה מורה הוראה לאסור את הדבר משום "מגדר מילתא", ולדעתו יש בזה ערך ציבורי להגן על קדושת השבת ולגרום לכך שלא יחללו שבת בבריתות שתיערכנה בעתיד – אפשרי הדבר. סמך לזה מצא במה שיש פוסקים שאמרו שלא למול את בניהם של מחללי שבת בפרהסיא, כדינם של בני מומרים. למרות שרוב הפוסקים אינם סוברים כך, וגם המנהג אינו כזה – מכל מקום יש בדבריהם סמך למי שירצה לאסור⁹.

גם מדברי הרב פיינשטיין עולה שאין איסור למול בשבת במקרה כזה. הוא כתב (אגרות-משה י"ד ח"א סי' קנו) שאין לבטל מילה בשביל חילול שבת שיבוא בגללה, אבל אל לו למוהל להישאר שם לאחר שמל, כדי שלא יראה חילול שבת בעיניו.

בספר אוצר-הברית¹⁰ מובאת סברתו של אחד מגדולי ירושלים, בעילום שמו, המחלק בין מקרה בו מביאים את התינוק במכונית, לבין מקרה בו התינוק מגיע ללא חילול שבת ורק הקרובים מחללים את השבת. אך מדברי המתירים הנ"ל עולה שלא חילקו. ובאמת, כל סברות ההיתר שכתבו שרירות וקיימות גם אם מביאים את התינוק ברכב. אמנם מוהל שירצה להחמיר – יש לו על מה לסמוך, וכמו שכתבנו לעיל¹¹.

סיכום

א. הזמנת אורח לשבת כשידוע שיבוא בחילול שבת: יש אוסרים מכל וכל, ויש מתירים אם מציעים לאורח אפשרות להישאר כל השבת. גם האוסרים מודים שאם אין

9. אכן מצאנו שהרב עובדיה יוסף (קובץ זכור לאברהם תש"ן עמ' קמג) חיזק ידיו של רב אחד שדחה מילה ליום ראשון מטעם זה של מגדר מילתא, למרות שסובר שאין לאסור מעיקר הדין.

10. חובר בידי המוהל הירושלמי הנודע ר' יוסף (יוסל'ה) וייסברג.

11. עוד הוסיף בציץ-אליעזר (שם), שיש להזהר מפני מי שלא אומרים את הזמן הנכון של הלידה, כי נוח להם יותר שהברית תיערך בשבת – שאז זמנם בידם. לכן יש לברר היטב את השעה המדויקת שבה נולד התינוק.

מזמינים, אלא רק מודיעים על אירוע שאפשר היה לדעת אודותיו באופן אחר – מותר בשעת הצורך.

ב. עריכת בר מצווה לחילוני בשבת: יש מתירים, אך יש אוסרים, כיוון שחלק מהאורחים יבואו תוך חילול שבת. עדיף להשפיע על המשפחה לערוך את הבר מצווה ביום חול. גם הסומך על המתירים – יתאמץ במיוחד להזהיר את האורחים לבל יחללו את קדושת בית הכנסת וקדושת השבת.

ג. מילת ילד למשפחה חילונית בשבת: כמה פוסקים התירו לקיימה בשבת, אך יש שאסרו וחייבו לדחותה ליום ראשון.